

Szpital Starozakonnych w Kaliszu

Zbigniew Kledecki

Szpital Starozakonnych w Kaliszu

Streszczenie

Słowa kluczowe: powstanie Szpitala Starozakonnych, dzieje szpitala, życiorysy lekarzy pracujących w tym szpitalu.

Autor przedstawia historię i działalność Szpitala Starozakonnych w Kaliszu od 1837 r. do 1941 r.

Jewish Hospital in Kalisz

Summary

Key words: the origin of Jewish Hospital, the history of the hospital, biographies of doctors working in the hospital.

The author presents the history and the operation of Jewish Hospital in Kalisz in the years 1837-1941.

W społecznościach żydowskich od co najmniej XVIII wieku istniały tzw. bractwa zajmujące się działalnością charytatywną, edukacją, odwiedzeniem chorych, pogrzebami itd. W Wilnie na przełomie XVIII i XIX wieku było takich bractw aż 13¹. W Kaliszu było podobnie. Bractwo Bikur Cholim (bractwo szpitalne) działało w drugiej połowie XVIII wieku. Pielęgnowało chorych w domach prywatnych, a nawet posiadało przytułek, w którym przebywali bezdomni chorzy i żebracy. Przytułek ten był przez władze tolerowany i nosił nazwę szpitala². Bractwo dostarczało do przytułku żywność. Żadnej stałej opieki lekarskiej nie było, podobnie jak we współistniejącym w Kaliszu Szpitalu św. Trójcy (szpital dla chrześcijan).

Z końcem XVIII wieku szpitale przekształcały się z przytułków w zakłady lecznicze. W Kaliszu co śmiało przedstawiciele gminy żydowskiej mówili o potrzebie utworzenia szpitala dla swoich wyznawców. Ideę tę entuzjastycznie popierał lekarz żydowski dr Michał Morgenstern³, który w pierwszej połowie XIX wieku był lekarzem obwodu kaliskiego. Spotkało to się ze sprzeciwem bractwa szpitalnego Bikur Cholim, które było niechętne, z pozycji konserwatywnej, wizji konkurencyjnej instytucji: szpitala. Opóźniło to znacznie działania w tym kierunku. Jednak dr Morgenstern uporczywie przedstawiał Dozorowi Bóżniczemu fakty, że z powodu znacznej liczby syfilityków wśród Żydów trzeba gdzieś tych chorych umieścić i stworzyć warunki do ich leczenia. W końcu, po długich staraniach, Dozór Bóżniczy znalazł jedną izbę w miejscu dotychczasowego przytułku, mogącą pomieścić 5-7 chorych i oddał ją do dyspozycji drowi Michałowi Morgensternowi. Ale nikt ze starszych gminy nie chciał słyszeć o zabezpieczeniu środków dla tych chorych.

Na ciągle wezwania dra Morgensterna w sprawie założenia w Kaliszu szpitala dla Żydów, zareagował bankier kaliski Ludwik Mamroth. Oboje złożyli w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego memoriał o konieczności powstania w Kaliszu szpitala dla starozakonnych.

Komisja ta wysłała 1 IV 1830 r. reskrypt⁴ do Komisji Województwa Kaliskiego i dalej do Urzędu Muncypalnego w Kaliszu, w którym zaleciła przygotowanie (w ciągu 30 dni!) projektu dotyczącego finansowania mającego powstać szpitala wojewódzkiego. Dr Michał Morgenstern uważał, że szpital wojewódzki nie powstanie w Kaliszu, czyli na obrzeżu województwa, a w innym mieście, bardziej centralnie. A to przecież społeczność żydowska domagała się szpitala w Kaliszu. Sprawa się przeciągała. Ale ostatecznie starania kaliskich Żydów zaczęły przybierać realnych kształtów.

W końcu 1834 r. Urząd Muncypalny w Kaliszu wezwał Dozór Bóżniczy, by "*względem podania rysu i anszlagu⁵, wystawić się mającego szpitala, dla gminy starozakonnych oraz Mikwy czyli Łażni, w ciągu dni 8 niechybnie zadosyć uczynił*".

Dr M. Morgenstern w liście z 7 IV 1835 r. do Urzędu Muncypalnego zaproponował utworzenie komitetu dla zbierania funduszków na rzecz powstającego szpitala. 29 IV tegoż roku powstał taki komitet⁶. Postanowiono urządzić odpowiedni lokal dla chorych do czasu wybudowania właściwego szpitala, który gmina żydowska zobowiązuje się utrzymywać. Szpital ma być obwodowy (czyli dla Kalisza), a nie wojewódzki. Oficjalnie komitet był Radą Szczegółową Szpitala Starozakonnych w Kaliszu, co ogłoszono w *Dzienniku Powszechnym* 5 XII 1835 r. Na ręce L. Mamrotha, a później Józefa Redlicha wpływały dobrowolne datki i nałożone opłaty, tworząc fundusz szpitalny.

Tymczasowy szpitalik powstał 1 I 1836 r. Rada Szczegółowa uzyskała od gminy żydowskiej jedną obszerną izbę w drewnianym domu. Szpitalikiem tym kierował dr M. Morgenstern. W szpitaliku przebywało 6-8 chorych. Oprócz tego Rada Szczegółowa opiekowała się ubogimi chorymi w domach prywatnych, zaopatrując ich w leki i żywność. Zaangażowanie się dra M. Morgensterna oceniono wysoko i wyjednano dla niego nominację na lekarza szpitala starozakonnych in spe⁷.

Dr M. Morgenstern pisząc o "*nieczystości i nieochędźstwie wewnątrz i zewnątrz*" dotychczasowego szpitalika zwrócił uwagę władz na dom nr 388 na rogu ul. Rzeźniczej i Piskorzewskiej w Kaliszu, nadający się na właściwy szpital. Rada Szczegółowa kupiła ten dom, dokonano remontu i 10 II 1837 r. szpital został otwarty, początkowo dla 23. chorych: 12 mężczyzn i 11 kobiet.

* * *

Prawnie posesja nr 388 stała się własnością szpitala 3 miesiące później (17 V 1837 r.). W drodze publicznej licytacji Ludwik Mamroth i Józef Redlich nabyli ten dom dla szpitala za kwotę 36.750 złp. Ponieważ fundusz szpitalny nie dysponował całością tej kwoty, Ludwik Mamroth dołożył z własnej kieszeni 3.565 złp. 22 gr.

Dokładny opis szpitala, zamieszczony w "*Księdze Gruntowej wszelkiej własności nieruchomości Szpitala Starozakonnych w Kaliszu*" jest następujący:

Dom murowany jednopiętrowy, narożny, przy ulicy Piskorzewskiej i Rzeźniczej położony, długość z ulicy Piskorzewskiej 29 łokci, głębokość w ulicy Rzeźniczej 21 łokci. W parterze sala posiedzeń, apteka szpitalna, mieszkanie dla ekonoma, składające się z jednej stancyi i alkierzyka, kuchni szpitalnej po prawej stronie i piwnice cztery, zaś sala dla chorych i pralnia po lewej stronie. Na pierwszym piętrze po prawej stronie dwie sale dla chorych i kąpiel parowa, zaś po lewej stronie sala dla chorych i izdebka do chowania bielizny szpitalnej. Po prawej stronie poddasza sala dla wenerycznych kobiet, zaś po lewej stronie sala dla wenerycznych mężczyzn. Po lewej stronie dwa schowanki i po prawej stronie dwa, oraz góra do wieszania bielizny. Oficyna szpitalna przy ulicy Rzeźniczej z pruskiego muru, po prawej stronie izba i sklepik, czyli kramik, po lewej stronie dwie izby, poddasze i góra. Długość oficyny 29 łokci, głębokości 11 łokci. Podwórze łokci 35, szerokości 32 łokcie, ogrodzone parkanem drewnianym. Cztery drwalniki drewniane, wozownia drewniana, kloak drewnianych trzy i zagródka na skład drzewa.

Jeszcze ten szpital nie zaczął działać, a weszła na wokandę sądową sprawa mająca swój początek w 1701 r. Otóż synagoga kaliska zaciągnęła wówczas pożyczkę w wysokości 10 tys. złp. u Kanoników Regularnych Laterańskich przy kościele św. Mikołaja w Kaliszu. Po skasowaniu zakonu dług przeszedł na własność proboszcza parafii św. Mikołaja już w wysokości 14.967 złp. Ksiądz Ignacy Przybylski wystąpił do sądu o zwrot tego długu od gminy żydowskiej, włączając jako dłużnika także fundusz szpitalny. Rada Szczegółowa Szpitala broniła się twierdząc, że fundusz szpitalny pochodzący z darowizn nie może uczestniczyć w spłacie tego długu. W I instancji 19 VII 1836 r. w Trybunale Cywilnym Województwa Kaliskiego szpital przegrał i miał zapłacić 94 złp. kosztów sądowych. W II instancji, też w Kaliszu 1 VII 1837 r., szpital wprawdzie wygrał, ale miał ponieść koszty procesowe 80 złp. Wreszcie w III instancji szpital ostatecznie wygrał, fundusz szpitalny został nienaruszony, a dodatkowo zwolniono szpital od opłat kosztów procesowych.

Podobny konflikt finansowy miała Rada Szczegółowa Szpitala Starozakonnych z magistratem miasta Kalisza. Otóż powołała się ona na rozporządzenie Rady Administracyjnej z 25 IX (7 X) 1834 r. o zwolnieniu szpitali ze wszelkich podatków i opłat, jednak Urząd Muncypalny Kalisza obłożył szpital następującymi opłatami:

1. Szarwarku pieniężnego złp. 12 gr. -
2. Podymne" 38 " 12
3. Składka ogniowa" 64 " 6
4. Składka serwisowa" 88 " 10
5. Na laternie" 6 " 11
6. Składka szkolna" 11 " 3
7. Składka transportowa" - " 24

Razem złp. 232 gr. 6

Rada Główna Opiekuńcza w Warszawie uznała jednak racje szpitala i ostatecznie Rząd Gubernatora Kaliskiego 1 IV 1837 r. oddalił roszczenia magistratu.

Druga sprawa z magistratem kaliskim dotycząca opłaty laudemium⁹ z posesji nr 388 zakończyła się dla szpitala niepomyślnie. Posesja nr 388 istniała na zasadach prawa emfiteutycznego i została, jak już wiemy, kupiona przez szpital od spadkobierców niejakiego Korytkowskiego. Ta opłata wynosiła 1838 złp. Starania szpitala o zwolnienie z tej opłaty nie odniosły skutku. Rząd Gubernialny Kaliski ostatecznie rozłożył kwotę 275 rubli i 70 kopiejek na raty w ciągu 6 lat. Ale Rada Szczegółowa Szpitala nie kwapiła się do spłacania tych rat. Wreszcie po wielu monitach 19 V 1845 r. sekwestrator Służewski zagroził Ludwikowi Mamrothowi, że jeżeli w ciągu 12 godzin nie wpłynie do kasy miasta należna rata, to przystąpi do zajęcia *na satysfakcję długu*. Ludwik Mamroth z własnej kieszeni wpłacił 91 rubli i 90 kopiejek tytułem 2 rat opłaty laudemialnej. W następnych latach Rada Szczegółowa Szpitala wpłacała niewielkie kwoty magistratowi, ale stale była jego dłużnikiem. Ostatecznie w 1870 r. dług szpitala umorzono.

W 1836 r., a więc jeszcze przed uruchomieniem szpitala, gmina żydowska pożyczyła od funduszu szpitalnego 6584 złp. 24 gr. na remont bóżnicy. Spłata tej pożyczki ślimaczyła się. Ostatecznie w 1844 r. zawarto polubowny układ między gminą żydowską a Radą Szczegółową Szpitala, w wyniku której szpital miał otrzymać w ratach 2789 złp., a z reszty w kwocie 4510 złp. 24 gr. zrzec się. Ostatecznie dług został uregulowany dopiero w 1866 r. Nie brakowało więc szpitalowi poważnych problemów finansowych.

* * *

Już w 1837 r. Rada Szczegółowa Szpitala podjęła starania o przemianowanie szpitala obwodowego na szpital wojewódzki czyli gubernialny. Rada Główna pozytywnie odniosła się do tej propozycji¹⁰. Szpital kaliski liczył na większą liczbę chorych, bo z całej guberni, co miało się wiązać ze zwiększonymi dochodami. Rzeczywistość była inna: liczba chorych wzrosła niewiele, a ponadto gminy żydowskie innych miast nie poczuwały się do niesienia jakichkolwiek opłat na rzecz szpitala.

W 1853 r., gmina żydowska w Kaliszu, po uprzednich długich staraniach, uzyskała od szpitala część placu, na którym wybudowała łaźnię parową synagogalną. Była to wieczysta dzierżawa i Dozór Bóżniczy zobowiązał się płacić wieczyście szpitalowi 10 rubli srebrem.

W 1854 r. szpital w połowie oficyny (dzierżawionej przez osoby prywatne) urządził 2 sale dla chorych starców i kalek. W 1862 r. przy częściowym remoncie szpitala powiększono go do 27 łóżek.

Nadeszły lata 1867 i 1868. Szpital wymagał pilnego remontu, ale Rada Szczegółowa nie miała żadnych na to funduszy i chciała, by to Dozór Bóżniczy pokrył koszty remontu. Sprawę poparł gubernator książę Szczerbatow, a także prezydent miasta Kalisza. Zwołano naradę, na której mówiono o konieczności rozbudowy szpitala ze względu na powiększającą się stale liczbę chorych, a ponadto inspektor lekarski dr Waldemar Weiss¹¹ zażądał utworzenia oddzielnych sal dla zakaźnie chorych i przeniesienia ustępów z podwórza do budynku. Dozór Bóżniczy przeznaczył na ten cel 1520 rs. Wykonano następujące roboty: kuchnię szpitalną z parteru przeniesiono do piwnicy (były w bardzo dobrym stanie), dotychczasową kuchnię przebudowano na mieszkanie dla ekonoma, dalej na piętrze 2 pomieszczenia (magazyn bielizny i łaźnia parowa) przeznaczono na sale dla chorych, co spowodowało zwiększenie liczby łóżek do 33, urządzono toalety w budynku szpitala oraz cały budynek odmalowano wewnątrz i na zewnątrz. Remont przebiegał sprawnie i w grudniu 1868 r. Szpital odwiedził gubernator ks. Szczerbatow i wszędzie panował wzorowy porządek. Potwierdziła to dwa lata później Rada Gubernialna Dobroczyńności Publicznej. Ale nie na tym koniec. W 1877 r. za 2 tys. rs. odrestaurowano pozostałe budynki szpitala. W 1883 r. usunięto lokatorów z oficyny (o której była mowa powyżej) i przerobiono ją na oddział szpitalny. Mieściły się tam 4 sale dla chorych kalek i starców oraz dla zakaźnie chorych, tym samym szpital liczył już 45 łóżek. Rozebrano drewniane budynki gospodarcze i pobudowane murowane, mieszczące pralnię, aparat dezynfekcyjny, magiel i magazyn bielizny. W 1885 r. spadkobiercy niejakiej Aptowej przeznaczili 2300 rs. na wybudowanie bóżnicy szpitalnej, a sam szpital poszerzono o 1 dużą salę i 2 małe pokoiki. Szpital powiększono więc do 52 łóżek. W 1894 r. za 250 rs. wybudowano pomieszczenie do przechowywania zwłok. W 1886 r. w całym szpitalu wybudowano murowane schody, murowane ustępy (typu beczkowego), wprowadzono wentylację szpitala. W 1902 r. ówczesny kurator szpitala, kaliski przemysłowiec Izrael Tykociner, wznosił własnym kosztem 1-piętrowy gmach murowany w miejscu

dawnej oficyny dla starców i kalek. Na parterze tego gmachu był oddział dla psychicznie chorych, sala operacyjna i oddział chirurgiczny. Piętro zajmował oddział położniczy i oddział chorób kobiecych. Szpital liczył 55 łóżek. Oświetlenie było w części gazowe, częściowo naftowe.

* * *

Od początku istnienia Szpital Starozakonnych borykał się z trudnościami finansowymi. Rada Szczegółowa szukała różnych sposobów uzyskania dochodów. I tak początkowo głównymi dochodami szpitala były opłaty od sprzedaży mięsa koszernego i drobiu⁸. Ale już w 1842 r. nastąpiła zmiana: opłaty zniesiono, a kosztami utrzymania obciążono Dozór Bóżniczy. Stanowiło o tym rozporządzenie Rady Administracyjnej Królestwa z 27 lutego (5 grudnia) 1841 r. Jednak prawo to nie było przestrzegane. Rada Szczegółowa Szpitala musiała wzywać Dozór Bóżniczy o wpłaty. Do 1853 r. Dozór Bóżniczy dawał co roku 300 rs., w 1863 r. - 800 rs., w 1865 r. - 1000 rs., a w 1902 r. - 1200 rs., dopłacając z końcem roku dodatkowo do 800 rs.

Ustanowiono także opłaty za leczenie szpitalne, pobierane od chorych. I tak początkowo dziennie koszt leczenia wynosił 1 złp., w 1849 r. - 20 kopiejek. Stawkę podnoszono i w 1901 r. wynosiła ona 50 kopiejek dziennie. Chorzy lepiej sytuowani finansowo płacili sami, a za biednych chorych miała płacić gmina żydowska. Oczywiście gmina nie wywiązywała się z tego narzuconego obowiązku i Rada Szczegółowa Szpitala musiała te długi umarzać.

Innym nieudanym przedsięwzięciem pomnażania dochodów szpitala było obłożenie dodatkowym podatkiem obcych pracowników (tj. nie-kaliszan) zatrudnionych w Kaliszu. Buchalter miał płacić za pół roku 2 złp., drobny kupiec, nauczyciel i czeladnik - 1 złp., a służący - 10 groszy. Mimo nawoływań w domach modlitwy, mało kto z obcych płacił ten podatek. Rada Główna Opiekuńcza uważała zresztą ten podatek za niezgodny z prawem. Ale Rada Szczegółowa upierała się przy swoim. Wpłaty, choć nieregularne, ale wpływały: w 1839 r. - 1116 złp., w 1840 r. - 1440 złp., w 1841 r. - 1200 złp. Jednak w końcu 1841 r. Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego zakazała obcym Żydom mieszkać w miastach odległych 3 mile od granicy. Kalisz leżał na samym pograniczu. I tak od 1842 r. nie było już obcych Żydów w Kaliszu i to źródło dochodów ustało.

Szpital Starozakonnych czerpał dochody z kapitałów i legat. Najstarszym zapisem na rzecz szpitala był legat Lewka Gotheimera z 1811 r. wynoszący 968 talarów. Dalsze legaty to Karola Brokmana z Kalisza - 750 rs. z roku 1851, Arona Szterna z Wrocławia - 135 rs. (1838 r.), Efroima Johne - 45 rs. (1851 r.), dalej obligacje udziałowe hamburskie (tzn. bankowe) na 100 marek dwukrotnie od Ludwika Mamrotha (1854 i 1860 r.), zapis małżonków Mamrothów na 450 rs. (1860 r.), zapis Anny z Redlichów Mamroth na kwotę 2700 rs. (r. 1864) dla uczczenia pamięci męża Ludwika Mamrotha. Te kwoty Rada Szczegółowa Szpitala lokowała w bankach, na hipotekach, czerpiąc z tego dodatkowe zyski. W 1903 r. kapitał szpitala wynosił 8290,79 rubli, a odsetki za 1902 r. - 356,95 rs.

Od nieruchomości szpitala płynęły też niewielkie dochody. Szpital wydzierżawił oficynę szpitala, piwnice i ogród. Uzyskane kwoty były nieduże: np. w 1841 r. - 239 złp.

Szpital Starozakonnych otrzymywał też zasiłek z kasy miejskiej Kalisza: w latach 1854-1862 po 100 rs. rocznie, później wzrósł on do 250 rs.

Do niestałych dochodów szpitalnych zaliczyć trzeba dochody od przedstawień, balów, loterii fantowych i itp. Np. w 1855 r. 6 rs. z koncertów A. Kątskiego¹² i H. Wieniawskiego¹³. Także z kar od sprzedaży i wyrobu wódek (w 1855 r. - 141,35 rs.).

Koszt utrzymania Szpitala Starozakonnych wyniósł dla przykładu w 1896 r. 7500 rs. Dochody szły głównie na leczenie i żywienie chorych. Ale szpital wydawał też niemało na pensje pracowników. I tak ekonom szpitala otrzymywał w 1852 r. rocznie 120 rs. i dodatkowo gratyfikacji (dziś powiedzielibyśmy - premii) 30 rs., w 1856 r. - 172,5 rs. Posługacz dostawał rocznie 81 rs., stróż - 66 rs., a w 1902 r. pensje ich wzrosły do 144 rs. Pensja lekarza wynosiła rocznie od 1837 do 1860 r. - 45 rs., do 1873 - 75 rs., do 1898 - 250 rs., do 1902 - 350 rs. Felczer (chirurg) otrzymywał rocznie 30 rs., w 1870 r. - 70 rs., w 1887 - 90 rs., w latach 1891-1902 - 120 rs.

Pensje te nie były zawsze wypłacane na czas. W księdze posiedzeń z 1866 r. widnieje taki zapis: *Członek Kasyer Rady Szneer przedstawił Radzie oplakany stan funduszów: piekarzowi należy się za pieczywo za cały rok, lekarzowi - pensja za pięć kwartałów, aptekarzowi za lekarstwa z lat ubiegłych*. Zwłaszcza narastały długi u aptekarzy za leki. I tak w 1865 r. było to 894 rs., w 1869 - 1500 rs. (za 5 ubiegłych lat). Jednak wszystkie te długi spłacono przed 1870 r. i przy reorganizacji Rada Gubernialna Dobroczynności Publicznej objęła szpital bez zadłużeń.

* * *

Do Rady Szczegółowej Szpitala należało 4 zmieniających się zamożnych Żydów kaliskich. Do Rady należało administrowanie szpitalem. Lekarz szpitalny z mocy ustawy miał być członkiem Rady, ale w Szpitalu Starozakonnych w Kaliszu było inaczej. Lekarz był jedynie zatrudnionym pracownikiem, rzadko brał udział w posiedzeniach Rady i miał niewielki wpływ na decyzje Rady. Swe uwagi mógł Radzie Szczegółowej przekazywać ustnie lub pisemnie. Nawet przyjmowanie chorych do szpitala leżało w gestii Rady Szczegółowej. Lekarz oceniał, czy chorego należy przyjąć do szpitala, ale ostatecznie o przyjęciu decydował członek Rady¹⁴.

Rada Szczegółowa opiekowała się też ubogimi chorymi w mieście: dawała im nieodpłatnie leki¹⁵. Rada zgadzała się na wystawianie recept ubogim Żydom przez lekarzy niepracujących w szpitalu, prosiła ich tylko o przepisywanie niedrogich leków. Każda taka recepta musiała być dodatkowo podpisana przez lekarza szpitala¹⁶. Ale widocznie apel ten nie skutkował, bo Rada kilkakrotnie go powtarzała.

W 1842 r. wydano specjalne przepisy dla szpitali starozakonnych. Nie różniły się one zasadniczo od przepisów dla innych szpitali. A oto wyjątki:

§ 381. Dzieci do lat 7 nie przyjmują się; wyjąwszy przypadki chorób, nagłym niebezpieczeństwem zagrażających, np. krup i t.p.; także, jeżeli ważniejsze operacje mają być na nich wykonane lub jeżeli są dotknięte chorobą weneryczną.

§ 383. W zakładach większych urządzona będzie bóżnica.

§ 389. W czasie świąt wielkanocnych zamiast bułek dają się mace; również w miejsce kaszy i wszelkich nasion zbożowych używa się tłuczona maca.

§ 392. Skoro niebezpieczny chory pragnie modlitwy odprawić, intentent i ekonom są obowiązani wspólnie z chorym modły odmawiać; w razie zaś żądania tego przez kobietę chorą, dopełnić tej posługi winny żony pomienionych officyjalistów lub niewiasty, szczególnie do tego przeznaczone.

§ 393. Modły przy konających powinny być z największą przyzwoitością i spokojnością odbywane, aby na innych chorych przykrego wrażenia nie czyniły.

* * *

Rada Szczegółowa Szpitala prowadziła obszerną wymianę informacji z Radą Główną Opiekuńczą. Ta ostatnia wnikała we wszystkie aspekty szpitala i wszystko szczegółowo uwzględniała w wydanych instrukcjach. Takiego samego zainteresowania i troskliwości wymagała od podległej jej Rady Szczegółowej Szpitala. Rada Szczegółowa Szpitala była zobowiązana do złożenia w terminie do 15. stycznia roku następnego raportu rocznego¹⁷. Jak ten raport miał wyglądać, określały to odpowiednie przepisy¹⁸. Oprócz raportu rocznego Rady Szczegółowe wysyłały miesięczne wykazy dotyczące ruchu chorych - początkowo do Rady Głównej, a od 1 II 1840 r. do Inspektora Jeneralnego służby zdrowia Królestwa Polskiego.

* * *

Dr Michał Morgenstern organizował Szpital Starozakonnych w Kaliszu i był jego pierwszym lekarzem. Ale sprawami administracyjnymi szpitala zajmował się Ludwik Mamroth, opiekun prezydujący, bankier z zawodu. Głównie chodziło tu o kontakty z władzami. Administracją wewnętrzną szpitala właściwie nikt się nie interesował, toteż pozostawiała ona wiele do życzenia. Posiedzenia Rady Szczegółowej odbywały się rzadko, a członkowie Rady, mimo rozdzielenia między sobą funkcji, spełniali je jedynie dorywczo. Dr M. Morgenstern nawoływał członków Rady, by "gorliwiej jak dotąd zechcieli pełnić obowiązki podjęte... Personel szpitalny i ekonom, widząc słabą władzę nad sobą i bezczynność Rady, dopuszczają się coraz większych nadużyć: stąd wyradza się nierząd i brak karności. Żaden z członków Rady nie odwiedza szpitala w godzinach rannych i nie przypatruje się nieczystości, nierządowi, wynikającemu z braku ochędostwa, dobrego dozoru i energicznego działania, a to z tego powodu, że gospodarz szpitala jako sam nie okrzesany i brudny nie czuje potrzeby doglądania ochędostwa. Dla tego też lekarz jest zmuszonym, odwiedzając szpital kilka razy dziennie, przywłaszczać sobie prawa nie należące do jego atrybucji. Wyżej wynurzone zdania moje nad zboczeniami i wadami, jakie się wkradły w Administrację szpitala, są owocami przekonania i doświadczenia, jakie naoczny świadek codziennie zbierałem. Ubliżył bym memu sumieniu i powołaniu, gdybym obojętnie dłużej przypatrywał się temu nieładowi".

Te ostre słowa dra M. Morgensterna przyjął najlepiej opiekun prezydujący Ludwik Mammoth. Sytuacja szpitala stopniowo poprawiała się. Tu trzeba wymienić skarbnika szpitala. Był nim Abele Szneer, który wszedł do Rady Szczegółowej Szpitala w 1845 r. i uporządkował finanse szpitala. Ale poprawa nie trwała długo. Od 1854 r. Ludwik Mammoth nawołuje członków Rady, by gorliwiej zajmowali się szpitalem i go częściej wizytowali. 3 lata później dr Redlich¹⁹, lekarz szpitala, informuje Radę o nieporządkach w szpitalu. Niewiele to pomogło, w 1861 r. nadal Rada Szczegółowa Szpitala zaniedbywała swoje obowiązki.

Pracownikami szpitala był ekonom, posługacze, kucharka, stróż, a w kancelarii sekretarz. Ekonom zajmował się kuchnią, bielizną szpitalną, dbał o porządek i czystość w szpitalu. Rzeczy potrzebne szpitalowi, jak np. żywność, leki itp. kupowano po przeprowadzeniu licytacji. Wszystkie czynności gospodarcze omawiały odpowiednie instrukcje. Nadto wszystkie te czynności Rada Szczegółowa Szpitala przekazywała Radzie Głównej na odpowiednich wykazach czy blankietach (np. w 1842 r. było tych wykazów aż 60). Były to dla przykładu: księga główna chorych, dziennik ogólny chorych, dziennik oddziałowy, raport dzienny, miesięczny i roczny o ruchu chorych, dziennik wydatków itd.

W żywieniu chorych stosowano 5 różnych diet (tu nazywanych porcjami). I tak *"cała porcja; Śniadanie: pół kwarty kleiku z 1/8 kwarty kaszy owsianej, z dodaniem pół łuta masła i tyleż soli. Obiad: pół kwarty rosółu z 1/8 kwarty kaszy perłowej, pół funta mięsa, 1 łut włoszczyzny i pół łuta soli; nadto 1 funt chleba razowego i ? kwarty leguminy (w Niedzielę i Środę - kartofle; w Poniedziałek i Czwartek kasza jęczmienna, we Wtorek, Czwartek, Sobotę - kasza gryczana). Wieczorem: pół kwarty kleiku z 1/8 kwarty kaszy owsianej, po pół łuta soli i masła (w Piątek kleik z kaszy perłowej)".*

Inne diety to *pół porcy, ćwierć porcy, ćwierć porcy bez mięsa* i wreszcie *kleik*. Różniły się wyłączeniem z diety częściowo lub całkowicie mięsa, zmniejszeniem ilości chleba, wyłączeniem soli.

Ale lekarz mógł choremu dodatkowo do diety przepisać *kwaterkę piwa dubeltowego lub ? kwaterki wódki, 1/8 kw. wina (!!!)*. Nadto kawałek śledzia, 2 jaja, pieczeń z ? funta mięsa, śliwki, ryż itp.

* * *

Dobrym duchem szpitala był bankier Ludwik Mammoth. Jako przewodniczący Rady Szczegółowej opiekował się szpitalem przez prawie 30 lat aż do śmierci, zmarł w Berlinie 2 VI 1863 r. L. Mammoth stale fundował szpitalowi żywność, bieliznę, leki, urządził własnym sumptem aptekę szpitalną, co pewien czas przekazywał szpitalowi gotówkę (setki rubli). Nic też dziwnego, że doceniono to i w 25-lecie pracy Ludwika Mamrotha w szpitalu obchodzono uroczyste ten jubileusz, jubilat otrzymał srebrny puchar, a w sali posiedzeń Rady Szczegółowej zawieszono jego portret. Zresztą trzeba tu dodać, że L. Mamroth wspomagał gotówką i papierami wartościowymi także Szpital św. Trójcy, dom starców itd. Po śmierci Ludwika Mamrotha dobroczyńcą szpitala był jego syn Maurycy. Podobnie darczyńcami byli Feliks Fraenkel, Teresa Aptt, Izrael Tykociner, by wymienić tylko tych najchętniejszych.

* * *

Jak już wiadomo, pierwszym lekarzem Szpitala Starozakonnych w Kaliszu był dr Michał Morgenstern³. Jego syn Aleksander²⁰ był również lekarzem obwodu kaliskiego, ale prawdopodobnie nie pracował w Szpitalu Starozakonnych. Po drze Michale Morgensternie stanowisko lekarza naczelnego objął dr Bernard Redlich¹⁹. W 1860 r. zatrudniono na tym stanowisku dra Antoniego Rymarkiewicza, nie był to szczęśliwy wybór, gdyż R. często opuszczał miejsce pracy. Po 2 latach dr R. zwolnił się na własne żądanie. Następnym lekarzem naczelnym był dr Władysław Stopierzyński, przez 12 lat pracował w tym szpitalu. Był uznanym lekarzem. Po nim stanowisko to objął dr Józef Rymarkiewicz²³, młodszy brat Antoniego R. Dr Józef R. był lekarzem szpitalnym od 1873 do 1898 i dobrze się zapisał jako naczelnny lekarz. W 1898 r. dr Edward Beatus²⁴ został mianowany na stanowisko lekarza naczelnego Szpitala Starozakonnych i pracował w nim przez wiele lat (ile? - brak informacji).

Nie znamy także nazwisk lekarzy pracujących w Szpitalu Starozakonnych w Kaliszu w międzywojniu. Informacje są więcej niż skąpe. Dr Dawid Seid²⁵ był ordynatorem oddziału chirurgicznego i położniczego, a także lekarzem naczelnym. Dr Bolesław Cegłowski³² był chirurgiem do 1927 r., dr Stanisław Kaliniewicz³³ w latach 1925-1929 ordynatorem oddziału chirurgicznego, a dr Michał Zuckier³⁴ asystentem, a później lekarzem naczelnym w latach 1894-1927. Dr Juda Gat²⁹ też pracował w tym szpitalu, ale na jakim stanowisku - nie wiadomo. Także dr Sara Neuding, ale o niej nic więcej nie wiemy.

W IV 1923 r. Rada Miejska Kalisza uchwaliła likwidację Szpitala Starozakonnych z dniem 1 VI 1923 r. Miano wydzielić w Szpitalu św. Trójcy osobną salę dla Żydów, a nawet prowadzić dla nich kuchnię

rytualną. Powodem zamknięcia Szpitala Starozakonnych były sprawy finansowe: na szpital łożyła gmina żydowska, ale i magistrat kaliski ponosił szereg kosztów. W obronie szpitala wystąpili dr Michał Zuckier, radny miejski, ówczesny dyrektor szpitala oraz dr Edward Beatus związany od lat z tym szpitalem. Na łamach miejscowej prasy (*Goniec Kaliski*, *Gazeta Kaliska*) bronili interesów społeczności żydowskiej.

W 1929 r., po wyjeździe z Kalisza dra Stanisława Kaliniewicza, oddział chirurgiczny Szpitala Starozakonnych połączono z oddziałem chirurgicznym Szpitala św. Trójcy, a w zamian oddziały skórno-weneryczne obu tych szpitali umieszczono w budynku szpitala żydowskiego. Przejściowo mieścił się tam też oddział położniczy.

W 1930 r. Szpital Starozakonnych włączony został do powstałego Międzykomunalnego Związku Szpitalnego. Do tego Związku należały też szpital dla zakaźnie chorych w domu Weyganda oraz Szpital św. Trójcy. Działalność tego Związku opłacał magistrat kaliski i samorząd powiatowy. W 1930 r. dr Stanisław Radwan³⁵ jako dyrektor Międzykomunalnego Związku Szpitalnego i kierownik oddziału chirurgicznego Szpitala Starozakonnych otrzymywał miesięczną pensję 1500 zł, dr Marek Trachtenberg³⁶ jako asystent - 300 zł, dr Tadeusz Pawłowski³⁷, kierownik oddziału ginekologiczno-położniczego - 350 zł i dr Dawid Seid, ordynator oddziału wewnątrzno-położniczego - 350 zł. 24 IV 1932 r. w Szpitalu św. Trójcy (na obecnej Rogatce) oddano do użytku przebudowane dwie sale operacyjne i dwie opatrunkowe. Powstały one po połączeniu oddziałów chirurgicznych Szpitala Starozakonnych i Szpitala św. Trójcy. Międzykomunalny Związek Szpitalny działał do 1935 r.

W 1936 r., z otwarciem nowego Szpitala im. Przemysława II (do którego przeniesiono wszystkie oddziały zlikwidowanego Szpitala św. Trójcy), Szpital Starozakonnych działał nadal, w całości utrzymywany przez gminę żydowską. W tym stanie dotrwał do wybuchu II wojny światowej.

* * *

Dr Dawid Seid był z nadania niemieckiego komendanta policji i Urzędu Zdrowia kierownikiem uruchomionego w XI 1939 r. szpitala żydowskiego w Kaliszu. Po nim naczelnym lekarzem była energiczna dr Debora Gross-Schinagel²⁶. W szpitalu tym pracowali lekarze żydowscy: Juda Płocki²⁷, Rafał Lubelski²⁸, Edward Beatus²⁴, Juda Gat²⁹, Salomea Wałchowiczowa³⁰, Małka Fejgin-Dancygierowa³¹ oraz studenci medycyny Aleks Bloch i Moshe Gross (Henryk Żeligowski)³². Historię Szpitala Starozakonnych kończy tragiczny akord podczas okupacji - opisany on został szczegółowo w nrze 7. naszego rocznika³⁵.

Budynki Szpitala Starozakonnych zostały rozebrane w latach okupacji.

Przypisy

1 Cdoka Gdolah - jałmużna wielka, częściej znana jako karbona wielka; Chebrah Kadysez - bractwo pogrzebowe; Hachnosot Kala - bractwo wydające ubogie panny za męż; Malbisz Arumin - odziewanie nagich; Ge nitut Chasadym - bractwo pożyczające pieniądze ubogim; Pidion szebuim - bractwo wspomagające ubogie położnice; Bikur Cholim - bractwo szpitalne, odwiedzanie i wspieranie chorych; Lechem Aniiim - chleb ubogich; Bedek habaid - bractwo opiekujące się domami należącymi do służby bożej i publicznej jak szkoły, łaźnie itp.; Talmud Tora - szkoła dla ubogich dzieci; Chebrah Tehilim - bractwo psalmowe; Chebrah Mikra - bractwo biblijne. Dzieje Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej, Wilno 1820 (cyt. za E. Beatusem i W. Męczkowskim).

2 Za inkwterunek summe 1100 złp., a za dukt wody, tudzież od góry na Czaszkach, gdzie się żydzi chowają, od bóżnicy i **szpitala**, od jatek rzeźnickich i inne daniny... (akta kaliskie z 1787 r.). Czaszki: rejon obecnej ul. Czaszkowskiej, gdzie grzebano płytko zmarłych Żydów, a większe ulewy wypłukiwały kości i czaszki, stąd ta nazwa.

3 **Michał Morgenstern** (1780-1848). Urodził we Włocławku, tam uczęszczał do szkoły powszechnej i gimnazjum. Dyplom dra med. we Wrocławiu. Osiedlił się w Sieradzu (1829), a następnie w Kaliszu (ok. 1834), tu został mianowany lekarzem okręgowym. Był inicjatorem powstania szpitala żydowskiego w Kaliszu. 6 II 1836 mianowany lekarzem Szpitala Starozakonnych w Kaliszu z pensją roczną 45 rubli. W VI 1848 wybuchła w Kaliszu epidemia cholery. M. leczył chorych i sam zachorował. Zmarł 9 VI 1848. Syn Aleksander, lekarz.

4 reskrypt: zarządzenie władz, rozporządzenie pisemne.

5 rys i anszlag: plan i kosztorys.

6 Skład Komitetu: Ludwik Mamroth - opiekun prezydujący, członkowie: Karol Brockman, Bernard Weise i Szymon Mamelok.

7 in spe: w nadziei, w przyszłości.

8 Nałożono opłaty: 1) od funta mięsa koszerne po groszu 1; 2) od gęsi, indyka, indyczki - po gr. 3; 3) od kur i drobiazgu po gr. 2. Także od zaręczyn i wesela. W ten sposób do 1837 r. zebrano przeszło 30 tys. złp.

9 Laudemium: opłata pobierana przez właściciela gruntu od emfiteuty, przy przechodzeniu prawa emfiteutycznego w obce ręce, czy to drogą sprzedaży, czy też jako spadek. Emfiteuta: dzierżawca gruntu na mocy prawa emfiteuty.

10 Rada Główna Opiekuńcza Instytutów Dobroczynnych do Rady Szczegółowej Szpitala Starozakonnych w Kaliszu: W przełożeniu d. 13 b. m. Nr. 281 wnosi Rada Szczegółowa, aby szpital mógł być uważany za gubernialny. Na to Rada Główna pospiesza odpowiedzieć: Szpital, przyjmujący chorych z całej gubernii, tem samem staje się gubernialnym; skoro zaś przyjmuje chorych, ma prawo żądać zwrotu kosztów kuracyjnych, podług istniejących w tej mierze prawideł. Podp. Radca Stanu Lubowidzki.

11 **Weiss Waldemar Joan von** (1836-1891), profesor Uniwersytetu w Dorpacie, inspektor medyczny w Kaliszu. Urodził się w Rydze w rodzinie niemieckiej. Od 1868 r. w Kaliszu, był dobrym administratorem służby zdrowia. W 1877 r. był jednym z 10 założycieli Towarzystwa Lekarzy Guberni Kaliskiej (KTL), powierzono mu funkcję wiceprezesa. Ze strony władz było to podyktowane urzędowym dozorem. W 1878 r. mianowany profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Dorpackiego, ale już po 4 miesiącach wrócił do Kalisza. W latach 1878-1879 i 1883-1885 prezes Kaliskiego Tow. Lekarskiego. Ewangelik.

12 **Kątski Apolinary** (1825-1879), skrzypek, uczeń Niccola Paganiniego. Występował od 5. roku życia. Założył Instytut Muzyczny Warszawski (1861) i kierował nim do 1879 r.

13 **Wieniawski Henryk** (1835-1880) skrzypek, kompozytor. W wieku 13 lat dał pierwszy koncert w Paryżu, a 2 miesiące później w Petersburgu. W 1860 r. oficjalny skrzypek cara Rosji. Od 1877 r. cierpiał na chorobę serca, zmarł w Moskwie w wieku 44 lat.

14 Instrukcja z 1833 r.: a) objętość szpitala (nie wolno więcej chorych przyjmować, niż łóżek szpital według etatu mieści, a to ze względu na fundusze oraz dobro chorych: "Lepiej jest odmówić pomoc jednemu lub kilku cierpiącym, jak dać ją z uszczerbkiem chorych już będących w szpitalu, jak mieścić po dwóch chorych w jednym łóżku, lub przyczyniać łóżek nad miarę tego co raz postanowionem zostało... c) stosunki policyjne ("baczyć należy, ażeby ludzie podejrzani przez zmyślone choroby albo nawet w stanie istotnej słabości, nie szukali przytułku w szpitalu, aby ujść bacznosci Władzy policyjnej");

15 Art. 11 Instrukcji dla Rad Szczegółowych: "Każda Rada Opiekuńcza w właściwym sobie okręgu, jeżeli nie masz w mieście osobnej na to instytucji, starać się ma o urządzenie bezpłatnej pomocy lekarskiej i dostawy lekarstw mniej kosztownych chorym zgłaszającym się do szpitala, a mogącym jeszcze chodzić i mającym własne mieszkanie; przez to bowiem powiększy skuteczność pomocy dobroczynnej przez właściwy sobie szpital udzielanej i poniekąd objętość jego, nie zajmując w nim łóżek mniej słabemi osobami, i zostawiając je dla tych, co większą chorobą są dotknięci".

16 Rada Szczegółowa w 1836 r. zwraca się z prośbą do lekarzy, praktykujących w Kaliszu, by, uwzględniając szczupłe fundusze szpitala, zapisywali niedrogie lekarstwa. Okólnik taki został rozesłany do następujących lekarzy: 1) D-ra Chodasewicza Michała, fizyka Wojewódzkiego; 2) D-ra Helbicha Adama; 3) D-ra Banachiewicza Ignacego; 4) D-ra Stańczukowskiego Walentego; 5) D-ra Samuela Eliasa Caspara; 6) D-ra Wagnera Karola oraz 7) do Vettera chirurga I klasy. Jednocześnie też Rada pisze (5 Maja 1836 r.) do aptekarza Langowskiego: "P.Morgenstern, lekarz obwodu Kaliskiego, zanominowany został lekarzem szpitala starozakonnych w Kaliszu, wszelkie więc recepty przepisane dla chorych wyznania mojżeszowego wewnątrz i zewnątrz szpitala, opatrzone podpisem tegoż lekarza, lub przepisane przez innych lekarzy i przez tegoż Morgensterna awizowane, przez Radę Szczegółową jedynie przyjęte i zrealizowane zostaną. Recepty zaś nie opatrzone w podpis tego doktora ani w rachunki szpitala przyjąć ani wypłacić nie może".

17 Instytucja Rady Głównej dla Rad Szczegółowych z 2 VIII 1833 r.: "Przy rocznych raportach swoich będą mogły Rady Szczegółowe czynić spostrzeżenia swoje nad przepisami niniejszej instrukcji, któreby uzupełnienia, zmiany lub modyfikacji potrzebowały".

18 Przepisy Rady Głównej z 16 VI 1835 r.:

Część I. Stan i ruch ludności; wszelkie jej stosunki; liczba ogólna dni, które chorzy, dzieci, tudzież osoby do administracji i posługi użyte przepędziły w szpitalu; rodzaje chorób; rzadsze zjawiska i spostrzeżenia lekarskie, szczególniejsze sposoby leczenia etc.

Część II. Stan i obrót funduszków z szczegółowem wykazaniem przychodów i wydatków, koszt dziennego utrzymania chorego, takież koszt administracji, nowe źródła zasiłku dla szpitala, środki oszczędności w wydatkach etc.

Część III. Uwagi ogólne o stanie szpitala, środki jego ulepszenia, krótki opis budowli szpitalnej, wymienienie potrzebnych w niej zmian lub reperacji etc.

19 **Redlich Bernard Józef** (1813-po 1873), urodził się w Kaliszu 24 VI. Gimnazjum w Berlinie i Moguncji. Dyplom lekarski w Berlinie w 1838. Lekarz Szpitala Starozakonnych w Kaliszu. Wyznania mojżeszowego.

20 **Morgenstern Aleksander**, syn Michała M., założyciela Szpitala Starozakonnych w Kaliszu. Szkoła średnia w Kaliszu, a studia lekarskie w Wilnie i Dorpacie. W 1840 zesłany do Jekatierynosławia i Tobolska za działalność antypaństwową jako student. Po powrocie z wygnania dokończył studia na uniwersytecie w Kazaniu. Po uzyskaniu dyplomu (1849) wracał do Kalisza i po drodze dowiedział się o śmierci swego ojca. W 1850 został starszym lekarzem obwodu kaliskiego. W 1853 przeniósł się do Konina, a następnie do Warszawy (1857), gdzie był lekarzem miejskim. Zmarł w Warszawie 29 I 1870.

21 **Rymarkiewicz Antoni Kalikst** (1824-1891), ur. we Wschowie. Matura w Poznaniu. Studia lekarskie we Wrocławiu (1844), kontynuował je w Królewcu (1848) i ukończył w Berlinie, tu dyplom dra med. i chir. w 1850. W 1854 praktyka w Nieszawie, potem we Włocławku i w Kaliszu. W latach 1860-1862 był naczelnym (jedynym) lekarzem Szpitala Starozakonnych w Kaliszu. Potem był Ciechocinek (6 lat). Zainteresował się metodą elektrohomeopatyczną hr. Mattei'ego, i w tym celu udał się do Bolonii. Po powrocie do Warszawy stosował tę metodę, miał rozległą praktykę. Nie należał do Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, bo ono zwalczało ten sposób leczenia. Zmarł w Lublinie 5 IV w wieku 66 lat. Jego młodszym bratem był Józef R., lekarz.

22 **Stopierzyński Władysław** (1833-1873), ur. we wsi Krowica p. Kaliszem. Matura w Ostrowie Wlkp. (1854). Studia lekarskie w Berlinie, potem Wilno i ponownie Berlin, gdzie 14 VIII 1858 uzyskał stopień dra med. i chir. W 1860 osiadł w Kaliszu, 1862 mianowany lekarzem Szpitala Starozakonnych, pracował tam 12 lat i w 1873 zwolnił się z powodu gruźlicy płuc. Zmarł 15 V w Kaliszu, mając 73 lata. Był szanowanym lekarzem i ze składek ludności ufundowano jego epitafium w kościele św. Mikołaja w Kaliszu.

23 **Rymarkiewicz Józef Benedykt** (1828-1898), ur. we Wschowie. Matura w Poznaniu (1850). Studia lekarskie we Wrocławiu, dyplom dra med. i chir. 1 III 1855. Osiadł w Kaliszu, był z-cą lekarza Szpitala św. Trójcy. Podczas powstania (1863) dojeżdżał do szpitala powstańczego w Pyzdrach. W 1873 objął kierownictwo Szpitala Starozakonnych w Kaliszu i na tym stanowisku pozostał do końca życia. Był jednym z 10 założycieli Tow. Lekarzy Guberni Kaliskiej (KTL) i jego pierwszym prezesem (1877-1880) i później (1882-84 i 1891-98). Zmarł w Kaliszu 16 II w 70. r. życia. Jego pseudokaplica grobowa znajduje się na cmentarzu miejskim w Kaliszu. Jego starszym bratem był Antoni R²¹. Wprawdzie P. Szarejko w biogramie Józefa R. podaje, że objął on stanowisko lekarza naczelnego Szpitala Starozakonnych w Kaliszu po drze Walentym Stanczukowskim, ale jest to mało prawdopodobne.

24 **Beatus Edward** (1859-1939), do 1885 Ajzyk, kaliszczanin. W latach 1870-1880 gimnazjum filologiczne w Kaliszu. Dyplom lekarski w 1887 na Uniwersytecie Warszawskim. Osiadł w Kaliszu, praktykował jako internista i ginekolog. Lekarz ambulatoryjny w Szpitalu Starozakonnych w Kaliszu, a od 1898 lekarz naczelny. W latach 1905-1906 brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej na Dalekim Wschodzie. W 1938 wykazany w spisie lekarzy Tomaszowa Mazowieckiego. Był czynnym członkiem Towarzystwa Lekarzy Guberni Kaliskiej (KTL): sekretarz (1890-1899), członek Komisji Rewizyjnej (1901-1903), bibliotekarz (1904-1908 i 1912). W 1904 wydał wspólnie z drem Wacławem Męczkowskim monografię "Rys historyczny oraz stan obecny Szpitala Starozakonnych w Kaliszu", drukowaną w odcinkach w Pamiętniku Tow. Lekarskiego Warszawskiego (T. 100, Z. 1). Zginął 11 XII 1939 zastrzelony przez Niemca na ulicy w Kaliszu.

25 **Seid Dawid** (1892-1942), kaliszczanin. Studia lekarskie za granicą. Oprócz pracy w Szpitalu Starozakonnych pracował jako ginekolog w ambulatorium Ubezpieczalni Społecznej. Czynny członek Kaliskiego Tow. Przeciwgruźliczego. Jesienią 1939 wyjechał z Kalisza razem z córką Dzinia do Łosic p. Siedlcami, gdzie w drugiej połowie 1942 zostali zamordowani.

26 **Debora Gross-Schinagel** (1908-1944), ur. w Londynie. Studia lekarskie w Wilnie, dyplom 1933. Pracowała w latach 1939-1941 praktycznie jako jedyny lekarz w szpitalu żydowskim w Kaliszu. Zagazowana w Auschwitz w 1944 wraz z trzyletnim synkiem Jakubem i mężem Arturem.

27 **Juda Płocki** (1891-1940?), kaliszczanin. Dyplom lekarski 1925. W XII 1931 zbadał bezpłatnie ponad 300 biednych dzieci żydowskich z "Talmud Tory" (powszechna szkoła religijna dla chłopców z biednych rodzin i sierot). W Tow. Ochrony Zdrowia TOZ leczył chorych na gruźlicę. Wymeldowany 23 II 1940 w niewiadomym kierunku, co może oznaczać datę śmierci.

28 **Rafał Lubelski** (1895-1941). W Kaliszu od 1927. Lekarz chorób wewnętrznych. Czynny członek KTL. Członek zarządu centralnego w Warszawie żydowskiej organizacji charytatywnej Linas Hacedek i Żydowskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Kaliszu. W Tow. Ochrony Zdrowia TOZ przyjmował Żydów chorych na gruźlicę. Publikował w dziale "Rozmowy medyczne" na łamach Kalischer Leben. Kapitan rezerwy. Zastrzelony przez NKWD w Charkowie (informacja niepewna). Akt zgonu 25 VI 1941 we Lwowie.

29 **Juda Gat (Gad)** (1908-1943) sieradzanin. Studia lekarskie w Wilnie, dyplom 1937. Zginął z całą

rodziną w bunkrze przy ul. Świętojerskiej w czasie powstania w getcie warszawskim.

30 **Salomea Sara Wałchowiczowa** (1893-1939). Ur. w Radomiu. Dyplom lekarski 1913. Od 1921 w Kaliszu. Specjalność: choroby wewnętrzne, dziecięce i kobiece. Wymeldowana 2 XII 1939 w nieznanym kierunku (data śmierci?).

31 **Małka Gitta Fejgin-Dancygier, I voto Szapiro** (1887-1942?). Ur. w Słupcy. Wywieziona do getta w Łodzi 8 VII 1942.

32 **Cegłowski Bolesław** (1877-1953), chirurg, ur. w Warszawie. Zmobilizowany w czasie I wojny światowej do armii carskiej dostał się do niewoli niemieckiej, z której zwolniono go w 1916. Osiadł w Kaliszu, był chirurgiem w Szpitalu Starozakonnych do 1927, w latach 1919-1936 ordynatorem w Szpitalu św. Trójcy z płacą 500,- zł miesięcznie, a następnie pracował w ambulatorium Kasy Chorych. W 1918 sekretarz KTL. W 1926 prezes kaliskiego obwodu Związku Zawodowego Lekarzy Państwa Polskiego. W czasie kampanii wrześniowej był starszym ordynatorem w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie, odznaczony Krzyżem Walecznych. Po powrocie do Kalisza, ku zaskoczeniu kaliszan, podpisał z żoną i córką Volkslistę (IV grupy). Od I 1940 pracował w Krankenkasse (Kasa Chorych). Otaczał dyskretną opieką chorych i biednych Polaków. Po wojnie okazało się, że dr Cegłowski i jego żona Renata (pielęgniarka), pseudonim "Bogda", byli członkami ZWZ (Związek Walki Zbrojnej) i z rozkazu AK (Armii Krajowej) w ich mieszkaniu był punkt kontaktowy. Wyrokiem Sądu Okręgowego w Kaliszu 30 IX 1947 uniewinniony z zarzutu zdrady Państwa Polskiego przez wpisanie się na niemiecką listę narodową (akta sprawy K. 357/349/47). Jednak lekarze kaliscy odsunęli się od niego, był to klasyczny ostracyzm. Żył w wielkiej biedzie i zmarł w biedzie. Na jego pogrzebie był obecny tylko dr Aleksander Abramski, dermatolog, kaliski lekarz żydowski, któremu udało się przeżyć okupację. Nie jest prawdą, że dr Cegłowski zastrzelił się.

33 **Kaliniewicz Stanisław** (1893-1943), chirurg. W latach 1925-1929 ordynator Oddz. Chirurgicznego Szpitala Starozakonnych w Kaliszu. Potem był dyrektorem szpitala w Kołomyi. W czasie II wojny światowej był ordynatorem Oddz. Chirurgicznego polskiej części szpitala żydowskiego w Tarnowie. W 1943 wyjechał na urlop do Kołomyi, gdzie 25 VII w Szeszorach został zastrzelony przez bandę UPA. Miał 50 lat.

34 **Zuckier Michał** (Zukier Marek >?<), ur. w 1860. Dyplom lekarski na Uniwersytecie Warszawskim w 1887. Pracował w Pińczowie (1887-91), potem osiadł w Kaliszu. W 1894 nadetatowy ordynator (asystent) Szpitala Starozakonnych, później st. lekarz (lekarz naczelny) tegoż szpitala. Sekretarz Oddz. Kaliskiego Warszawskiego Tow. Higienicznego. Zmarł w Kaliszu przed 1931.

35 **Radwan Stanisław** (1885-1967), chirurg, historyk medycyny. Ur. w m. Końskie. Studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Stopień dra nauk medycznych 26 IV 1912. Nostryfikował dyplom w Kijowie 16 X 1912. W czasie I wojny światowej był ordynatorem chirurgiem w polowych szpitalach carskiej armii. Od 1928 w Kaliszu jako ordynator dwóch oddziałów chirurgicznych, a od 1929 dyrektor trzech szpitali: św. Trójcy, Starozakonnych i dla chorych zakaźnych. Od 1930 dyrektor Międzykomunalnego Związku Szpitalnego w Kaliszu. Uwieńczeniem jego pracy w Kaliszu była budowa nowego szpitala (1933-1936). Nowy gmach szpitala na 300 łóżek oddano do użytku 15 XI 1936, nadając mu imię Przemysława II. Dyrektorem został Radwan. W 1936 r. opublikował wartościową pozycję: Z dziejów Szpitali Kaliskich 1282-1936, od dekretu Przemysława II do szpitala jego imienia. W latach 1936-1939 był prezesem Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego. W 1936 Towarzystwo to nadało mu tytuł członka honorowego. W czasie okupacji pracował w Warszawie i Otwocku. Od 1946 do 1948 ponownie był dyrektorem szpitala miejskiego w Kaliszu. W latach następnych pracował w Kamiennej Górze, Ząbkowicach i Bolkowie. Zmarł 23 VIII 1967 we Wrocławiu i tam pochowany. W pogrzebie wzięła udział delegacja KTL (dr med. univ. J. Makowiec i dr med. Z. Kledecki).

36 **Trachtenberg Marek**, lekarz żydowski w Kaliszu, uczestnik zebrania jubileuszowego z okazji 50-lecia powstania KTL w 1927, asystent w Szpitalu Starozakonnych w Kaliszu (1930). Jego wojenne losy są nieznane.

37 **Pawłowski Tadeusz** (1883-?), akuszer. Przed przybyciem do Kalisza przez kilka lat był kierownikiem szpitala wojskowego w Toruniu. W czasie I wojny światowej pracował w Kaliszu. W latach międzywojennych ordynator oddziału ginekologiczno-położniczego Szpitala św. Trójcy. W 1930 był ordynatorem oddziału położniczo-ginekologicznego Szpitala Starozakonnych. Był też lekarzem w 29. pułku piechoty Strzelców Kaniowskich w Kaliszu. W 1925 objął kierownictwo Stacji Mlecznej dla niemowląt w Kaliszu. Wiceprezes kaliskiego PCK (1922). W 1936 opuścił Kalisz. Dalsze losy nieznane.

38 **Kledecki Z.**: Szpital żydowski w getcie kaliskim (XI 1939 - IX 1941). Zesz. Nauk. KTL, 2001, 1, 82-94.

Piśmiennictwo

1. Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej. Kalisz 1998, T. I i 2007, T. III; - 2. Słownik lekarzy polskich XIX wieku. Warszawa, T. I, III, IV; - 3. Beatus E., Męczkowski W.: Rys historyczny oraz stan obecny Szpitala Starozakonnych w Kaliszu. Pam. Tow. Lek. Warsz. 1904, T. 100, Z. I; - 4. Kledecki Z.: Tragiczne losy lekarzy kaliskich podczas II wojny światowej. Zesz. Nauk. KTL, 1995, 5; - 5. Kledecki Z.: Szpital żydowski w getcie kaliskim (XI 1939 - IX 1941). Zesz. Nauk. KTL, 2001, 7; - 6. Rymarkiewicz J.: Opis Szpitala Starozakonnych w Kaliszu. Zdrowie 1896, T. XII, 4.

Adres autora:

dr med. Zbigniew Kledecki
ul. Nowy Świat 16, m. 30
62-803 Kalisz